

NACRX002NKLF

Dne: 30.6.2017 | Naše značka: NA- 2158-4/12-2017 | Vyřizuje/tel.: Šimůnková / 974 847 405
Vaše značka:

ZPRÁVA ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

MÍSTO: Budapešť, Maďarsko

ÚČEL CESTY: zpřístupňování archiválií s osobními údaji (z totalitního období) a archivní pedagogika, prezentace totalitního období veřejnosti

ÚČASTNÍCI CESTY: Mgr. Dorota Müllerová, PhDr. Alena Šimánková, Mgr. Karolína Šimůnková

ZPRÁVU PODÁVÁ: Mgr. Dorota Müllerová, PhDr. Alena Šimánková, Mgr. Karolína Šimůnková

NAVŠTÍVENÉ INSTITUCE:

Állambiztonsági szolgálatok történeti levéltára (ÁBTL) (Archiv bezpečnostních složek)

Budapest, Eötvös st. 7

Magyar Nemzeti Levéltár (Maďarský národní archiv)

Budapest, Bécsi Kapu tér 2-4

Terrorhaza (Muzeum – dům teroru)

1062 Budapest, Andrássy út 60

TRVÁNÍ CESTY: 26.6.2017 – 29.6.2017

26.6.2017, 7.48 h Praha hl. n. – 14:35 h Budapest, Keleti (Maďarsko) (překročení státní hranice Břeclav/Kúty v 11.00 h)

29.9.2017 Budapest, odjezd 13:25 h Budapest, Keleti – 20:06 Praha hl. n. (překročení státní hranice Kúty/Břeclav 17:00 h)

DATUM VYHOTOVENÍ: 13.7.2017

SCHVALUJE: PhDr. Eva Drašarová, CSc., ředitelka Národního archivu
podepsáno elektronicky

TEXT ZPRÁVY ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

ČÁST VŠEOBECNÁ:

Dne 26.6.2017, odjezd 7.48 h Praha hl. n. – příjezd 14:35 h Budapest, Keleti (Maďarsko) (překročení státní hranice Břeclav/Kúty v 11.00 h), přesunuly jsme se na ubytování do hotelu „City Hotel Matyas“.

Dne 27.6.2017 jsme navštívily Állambiztonsági szolgálatok történeti levéltára (Archiv bezpečnostních složek), kde jsme měly domluvené pracovní jednání.

Dne 28.6.2017 jsme navštívily Magyar Nemzeti Levéltár (Maďarský národní archiv)

29.9.2017 jsme navštívily expozici Terrorhaza (Dům teroru – muzeum), odpoledne následoval odjezd 13:25 h Budapest, Keleti – 20:06 Praha hl. n. (překročení státní hranice Kúty/Břeclav 17:00 h)

ČÁST ODBORNÁ:

V Archivu bezpečnostních složek (ÁBTL) nás přijal nový ředitel Dr. Gergő Bendegúz Cseh (v dubnu tohoto roku nahradil dosavadního ředitele prof. Gyorgy Gyarmati). Archiv spravuje archiválie z činnosti totalitních složek od prosince 1944 do roku 1990. Těžiště je v materiálech po roce 1956, materiály do tohoto roku byly během revolučních událostí roku 1956 vesměs zničeny. Jak nás informoval ředitel dr. Cseh, maďarským parlamentem prošla aktuálně novela zákona, která z tohoto historického archivu činí nově archiv současných zpravodajských složek. Ostatně jeden ze stávajících archivních fondů spravovaných tímto archivem je již dnes tvořen dokumenty z činnosti maďarské zpravodajské služby po roce 1990. Základními právními předpisy, kterými se při své činnosti ÁBTL řídí, je archivní zákon, zákon o archivu bezpečnostních složek a zákon o přístupu k informacím. Dále nás dr. Szilvia Köbel seznámila s novým evropským nařízením (GDPR) a analýzou jeho dopadů na činnost ÁBTL. Jako riziko uvedla možnost negativního výkladu a případné nedostatečné zákonné legitimace ke správě archiválií s osobními údaji z totalitního období. Tedy subjekt údajů požádá o likvidaci osobních dat ke své osobě. GDPR jako jeden ze základních principů uvádí právo být zapomenut, tj. vymazat informace s osobními údaji po době nutné potřebnosti, tedy v tomto případě dle logiky: „Režim neexistuje – ztratila se zákonná legitimace k držení dat“. Diskuze k problematice ochrany osobních údajů a nakládání s nimi v případě států, které se vyrovnávají s totalitní minulostí, začala již v roce 2007 na evropské úrovni. Dle dr. Köbelové se GDPR vztahuje zejména na on-line data, nicméně otázkou zůstává, jak oba požadavky – právo na informace a zároveň právo na ochranu dat – vybalancovat. Jedním z řešení je nezpřístupňovat data on-line, ale ponechat je přístupná off-line (mimo působnost GDPR). Obecná ochrana osobních údajů v archiváliích je v Maďarsku řešena v archivním zákoně a tento platí pro všechny archivy včetně archivu bezpečnostního. Ochranná lhůta je stanovena na 30 let od smrti subjektu údajů, není-li tento údaj znám, pak 90 let od data narození subjektu údajů, není-li znám ani jeden z předchozích dvou údajů, použije se poslední ochranná lhůta, a sice 60 let od vzniku dokumentu s osobními údaji. Pokud jde o osoby, které i dnes pracují pro stát, jejich data v archiváliích jsou nadále chráněna, jinak veřejní činitelé mají nižší ochranu. Ochranná lhůta nemusí být dodržena, pokud jde o nahlížení pro vědecké účely, pak ale odpovědnost za ochranu údajů přechází podle zákona o svobodném přístupu k informacím na badatele. Vzniklé kauzy, kdy byly opublikovány osobní údaje žijících subjektů údajů, byly maďarskými soudy řešeny odpovědností badatelů/vědců za publikované osobní údaje. Archivy při dodržení svých povinností nebyly nikdy v této souvislosti obviňovány z porušení svých povinností. Vědec musí prokázat svůj vědecký zájem, obvykle potvrzením z univerzity, že zpracovává dané téma. Data o zdraví, sexuálním životě a další se poskytují v anonymizované podobě. Tyto citlivé údaje se neanonymizují pouze v případě, že subjekt údajů byl státní bezpečnostní sledován právě

z důvodu např. etnického původu nebo národnosti. Pokud jde o nahlížení novinářů, tito musí prokázat „vědecký zájem“, nejčastěji disponují opět potvrzením z univerzity. Listovní tajemství není předmětem samostatné ochrany, se zadržnými dopisy se v archivu pracuje jako s běžnými dokumenty. Obdobně jako v ČR řešili případy, kdy vydávali neoprávněně zadržené dokumenty obětem totalitního režimu. Při nahlížení se rozlišuje mezi oběťmi a pachateli. V zásadě se předkládané archiválie anonymizují a to i těm, kdo byli jejich autory z řad pachatelů. Zásadou je neposkytovat bývalým činovníkům režimu informace, které by mohli využít k novému vydírání bývalých obětí. Odškodnění obětí se realizuje skrze poskytnutí informací. Poté nás archivem provedla spolu s dalšími kolegy [dr. Krisztina Slachta](#). Archiv má v péči 3,9 km archiválií v 5 fondech (fond č. 1 - dokumenty k historii organizace služebních jednotek státní bezpečnosti – organizační struktury, pokyny, celkem cca 550 bm metrů; fond č. 2 – inscenované politické procesy, registr úředníků, informační zprávy, příkazy k zatčení, propuštění; fond č. 3 - operativní svazky, vyšetřování, pozorování, plány, „verbovačky“ – pilíř archivu, celkem cca 2,5 km; fond č. 4 - různé sbírky, fotky, filmy, vyučovací materiály, váleční zločinci, zajatci, pravicoví radikálové; fond č. 5 – archiválie z let 1994 – 2005, zatím v rozsahu 45 bm). Pokud jde o politický archiv – tj. o archiv maďarské komunistické strany - tento převzal k trvalému uložení Maďarský národní archiv. Neřešili žádné zničené dokumenty (srv. skartované spisy – kompletace skartovaných dokumentů Stasi v Archivu Stasi). Soudní spisy k politickým kauzám jsou uloženy v jiných archivech, stejně tak vězeňské spisy z totalitního období jsou ještě ve správě ministerstva vnitra. Pokud jde o digitalizované archiválie, jsou přístupné jen v badatelně a jen tomu, kdo si je objedná, nikoliv prostředníkům. I v digitalizovaných archiváliích se provádí anonymizace. Pomůcky k fondům jsou ve struktuře, ve které je zanechala státní bezpečnost. Pro práci s veřejností mají nabídku pro školy, prezentace na sociálních médiích, jejich vědecké oddělení se věnuje jak výzkumu, tak vzdělávání (více na www.betekinto.hu). Organizují workshopy. Disponují vlastní knihovnou, která slouží ale hlavně pro zaměstnance ABTL, nikoliv pro veřejnost. Archiv se nachází v historickém objektu, kde sídlila maďarská státní bezpečnost. Objekt je rekonstruován, depozitáře jsou umístěny v suterénu. Jde o historický objekt, vlhkost suterénních prostor je řešena vestavbou dalšího samostatného skeletu, který depozitáře odděluje od původních zděných základových konstrukcí.

Dále jsme navštívili **Maďarský národní archiv** (Magyar Nemzeti Levéltár). Zde se nám věnovala [dr. Mikó Zsuzsanna](#) (emeritní ředitelka archivu). Dr. Mikó nám představila téma zpřístupňování a zveřejňování osobních údajů v maďarských archivech. Uvedla základní konstrukci zákona o archivnictví postavenou na ochranných lhůtách – 30/60/90. Do uplynutí ochranné lhůty se provádí v archiváliích anonymizace. Badatel platí nejen za kopii, ale i za anonymizace. Anonymizace probíhá dvoustupňově, jeden zaměstnanec anonymizuje a další kontroluje anonymizace. Pokud jde o sčítací operáty, nové sčítání již dostali v anonymizované podobě. Pravidlo anonymizace platí i pro fondy z činnosti maďarské komunistické strany. Výjimkou z anonymizace je případ, kdy osoba, které ochrana údajů svědčí, dá třetí osobě zmocnění k nahlížení. Pokud jde o nahlížení pro vědecké účely, musí vědecký badatel doložit svůj zájem potvrzením z univerzity nebo akademie. Archiválie pak dostane bez anonymizace, ale za publikování informací nese přímou odpovědnost. Pokud jde o citlivé údaje, tyto nedostane k nahlížení ani vědecký badatel. Tento mechanismus se v praxi osvědčil, vzniklé spory jsou řešeny jen mezi neoprávněně publikujícím badatelem a osobou, které ochrana osobních údajů svědčí. Maďarské soudy v těchto kauzách důsledně ve svých rozhodnutích drží odpovědnost badatele, archivy při dodržení postupů nejsou v kauzách nikterak angažovány. Dr. Mikó upozornila na společnou deklaraci evropských archivů k GDPR, která byla v návrhu projednána na Maltě na konferenci EAG (Evropská archivní rada) a bude pokračovat v podzimním jednání v Tallinu. Do konce srpna mohou archivy zaslat připomínky k materiálu na adresu marie.ranquet@culture.gouv.fr. Dále se nám věnovala [dr. Andrea Farkas](#), která nás provedla reprezentativní budovou Maďarského národního archivu, nacházející se v areálu hradního kopce. Byl nám představen mj. fond místodržitelství

(cca 3 km), dále Říjnový diplom 1860 v českém jazyce, spis vedený k osobě T.G.M, jednu z verzí trianonských smluv. Maďarský národní archiv spravuje i archiválie maďarského ministerstva zahraničních věcí. Kromě toho jsme měly možnost si prohlédnout trvalou archivní expozici umístěnou v budově archivu (má poměrně slušnou návštěvnost, protože archiv se nachází v turisticky atraktivní lokalitě. Prezentace je řešena částečně multimediálně, návštěvníci mohou témata, která je zajímají, procházet samostatně virtuálně prostřednictvím dotykových obrazovek. Dále se nám věnovala dr. Anna Zita Apáti, která má v Maďarském národním archivu na starosti archivní pedagogiku. S příspěvkem na toto téma vystoupila i na jarní archivní konferenci v Liberci. S relativně velmi malými finančními prostředky se podařilo v archivu zavést archivní pedagogiku. Zpracovali zatím celkem 10 tematických bloků vzdělávání, které jsou propojené se školními učebními texty. Jako příklad jednoho z témat uvedla téma „Čarodějnice neexistovaly“. Zásadní je používat řeč dětí (např. Harry Potter hned na druhé straně pracovního materiálu). Nejprve připraví scénář hodiny, seznam použitého archivního materiálu, seznam použité literatury, kopie archiválií, otázky, testy, pracovní listy. Využívají inovativně stávající deskové hry – např. typ „Člověče, nezlob se“ maďarské kolegyně inovovaly na hru, jak se dostat přes most z Budy do Pešti, figurky se pak posouvají podle toho, jak hráči zodpovědí otázky (např. „Co je co“ – dětská hra na poznávání zvířat, vyměnily zvířata za osobnosti revolučního roku 1848). Cílovou skupinu představují zejména střední školy, základní školy od 5. třídy výše. Za rok 2016 tematické hodiny absolvovalo celkem 52 školních skupin po 1,5 hodině (2x45 minut). Nabídka vzdělávacího programu je umístěna na webových stránkách archivu, chodí zejména budapeštské školy, regionální archivy mají vlastní archivní pedagogiku. Společný katalog programové nabídky archivů byl zaslán a schválen ministerstvem školství. Kromě toho pořádají také letní „příměstské“ resp. archivní tábory pro děti. Dr. Anna Zita Apáti je promovaná pedagožka.

Dále jsme navštívili expozici věnovanou totalitnímu období v maďarských dějinách, a to expozici **Dům teroru (Terrorháza)**. Dle sdělení kolegů z archivů je rozpočet tohoto samostatného muzea mimořádný, čemuž odpovídá i kvalita expozice. Expozice je umístěna v domě, kde sídlily nejprve nechvalně proslulé Šípové kříže, posléze pak maďarská státní bezpečnost. Expozice čelí mimořádnému zájmu návštěvníků, zejména z řad školní mládeže. Je velmi moderně koncipovaná. Velký prostor dostaly dobové svědecké výpovědi. S relativně malým množstvím dochovaných dobových předmětů a archiválií je odvyprávěna historie násilí páchaného jednotkami Šípových křížů těsně před skončením války, následně komunistické převzetí moci a činnost maďarské státní bezpečnosti, odvezení některých Maďarů do sovětských gulagů, perzekuce církvi, inscenované procesy, rok 1956. V suterénu objektu, kam se návštěvník dostane po pětiminutové jízdě výtahem, ve kterém na obrazovce běží dokument, v němž kat popisuje důkladně průběh popravy, se nacházejí rekonstruované cely včetně karceru. Dále je zde instalováno pamětní místo obětem totalitních režimů. Informace o této expozici a katalog byly bezprostředně po našem návratu předány dr. Benešové pro účely přípravy výstavy na Pražském hradě v roce 2018.